

มนุษย์กับการบริหารราชการแผ่นดิน : ศึกษาจากจารีกอศก

: รศ.ดร.มานพ น้การเรียน*

ดร.สุรศักดิ์ สุวณโท**

ดร.มุกิตา ทวีการไธ**

ดร.ททัยชนก วนิศร**

บทคัดย่อ

รัฐจะต้องจัดบริการสาธารณะเพื่อให้ประชาชนในรัฐ ไม่โง่ ไม่มั่วสุมรื่นเริง ไม่เจ็บกาย และไม่เจ็บใจเนื่องจากถูกเอาเปรียบจากบุคคลอื่น และคุ้มครองป้องกันประชาชนและสัตว์ต่าง ๆ

บทบาทของของรัฐที่มีต่อพุทธจักร ประกอบไปด้วยบทบาทด้านการอุปถัมภ์ การเป็นต้นแบบแก่พหุชนในภายหลัง การคุ้มครองป้องกันภัย และการส่งข้าราชการให้ไปสอดส่องดูแลเพื่อให้มีใครไปทำลายสงฆ์ได้

ข้าราชการจะต้องปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในส่วนราชการที่สังกัดอยู่และราชการในส่วนรวมคือการสั่งสอนธรรมพร้อมกันไปด้วยเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนโดยธรรม

คำสำคัญ 1. บริการสาธารณะ 2. พุทธจักร 3. ข้าราชการ

Abstract

The state had to manage the public services in order that the people

in the state would not be foolish, would not assemble for unlawful purposes, would not suffer physically and mentally by being exploited by other people and to protect human beings and animals.

The roles of the state towards Buddhist Sangha were to support and to serve as the model for many people in the days after, to protect them from dangers and to send the government officials to look after and save the Buddhist Sangha.

The government officials had to perform their duties as assigned by their respective government offices and their works for the government as the whole were to teach Dhamma for sustaining peace and good living of the people.

Keywords: 1. Public Service 2. Buddhist Sangha 3. Government Officials

*อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม

**อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทนำ

พระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ. 240 - พ.ศ. 312 ครองราชย์ พ.ศ. 270 - พ.ศ. 311) เป็นจักรพรรดิอินเดียโบราณแห่งราชวงศ์โมริยะ หรือเมารยะผู้ปกครองอนุทวีปอินเดียเกือบทั้งหมด พระองค์เป็นราชันดดาของผู้ก่อตั้งราชวงศ์เมารยะคือพระเจ้าจันทรคุปต์เมารยะ พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นหนึ่งในจักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่ของอินเดีย พระเจ้าอโศกมหาราชเดิมมีพระอัยยาคโยโหดร้าย ชอบการทำสงครามกับแว่นแคว้นต่าง ๆ จนได้รับสมญานามว่า **จันทาโศกราช** (พระเจ้าอโศกผู้โหดเหี้ยม) (<https://th.wikipedia.org/wiki/พระเจ้าอโศกมหาราช> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2560) แต่หลังจากที่พระองค์หันมานับถือพระพุทธศาสนา พระองค์ก็ทรงกลายเป็นองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภก ผู้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายมากที่สุด ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและจากพระราชกรณียกิจมากมายนานัปการที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญด้วยทศพิธราชธรรมอย่างแท้จริง ทำให้ภายหลังทรงได้รับการขนานสมญานามว่า **ธรรมาโศกราช** (พระเจ้าอโศกผู้ทรงธรรม)

จารีโกศกคือหลักฐานที่พระเจ้าอโศกมหาราชโปรดให้เขียนสลักไว้ เรียกว่า “ธรรมลปิ” คือ ลายสือธรรม หรือธรรมโอองการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551, หน้า 520)

เท่าที่พบมีจำนวน 28 ฉบับ แบ่งเป็น 3 หมวด คือ หมวด ก : ศิลาจารีฉบับจำเพาะและเบ็ดเตล็ด (รวมทั้งจารีพิเศษแห่งกลิงคะ) หมวด ข : จารีศิลลา 14 ฉบับ หมวด ค : จารีหลักศิลลา 7 ฉบับ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.

ปยุตฺโต), 2552, หน้าสารบัญ) กล่าวถึงพระราชประวัติ พระราชประสงค์ของพระองค์ที่มีต่อประชาชน หลักธรรมที่ทรงแนะนำสั่งสอนประชาชน และข้าราชการ และพระราชกรณียกิจที่ได้ทรงบำเพ็ญแล้ว

บทความนี้ศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์กับการบริหารราชการแผ่นดินในจารีโกศกใน 5 ประเด็น คือ บทบาทของรัฐกับบริการสาธารณะ บทบาทของรัฐกับงานระดับทฤษฎีธัมมิกัตถะ ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของรัฐกับพุทธจักร บทบาทของรัฐกับการส่งเสริมเสรีภาพในการนับถือศาสนา และระบบราชการ : การปฏิบัติหน้าที่ราชการ 2 ส่วน ตามลำดับ

บทบาทของรัฐกับบริการสาธารณะ

บริการสาธารณะเป็นการทำงานของรัฐที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของสาธารณชนโดยเฉพาะ เป็นการไม่มุ่งหวังกำไร เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชน อันได้แก่กิจการที่เกี่ยวกับความมั่นคงและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม รวมทั้งการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม

1. บริการสาธารณะด้านการศาล/ยุติธรรม

พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงกำชับให้เจ้าหน้าที่ตุลาการนครควรวางตนเป็นกลาง ปราศจากความริษยา ความพลั้งจิต ความเกรี้ยวกราด ความหุนหันพลันแล่น และการขาดความรอบคอบ เพื่อไม่ให้ตัดสินคดีผิดพลาด ดังที่ปรากฏในศิลาจารีพิเศษแห่งกลิงคะ แห่งที่ 1 ดังนี้

“มหาอำมาตย์ทั้งหลายผู้มีหน้าที่ดำเนินงานตุลาการในเมืองโตสลิ พึงได้รับแจ้งตามพระ

คำรัสของพระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพว่า:-

อาจมีบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งต้องได้รับการจองจำ หรือการลงโทษ ด้วยการทรمان และในกรณีนี้ ผลอาจปรากฏว่า เป็นการจับกุมลงโทษโดยปราศจากมูลเหตุอันสมควร เนื่องจากเหตุนี้ประชาชนอื่น ๆ อีกจำนวนมาก ก็จะพลอยได้รับความทุกข์ด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายควรตั้งใจ แน่วแน่ว่า “เราจะวางตนเป็นกลาง (ให้เกิดความเที่ยงธรรม)” แต่กระนั้นก็ยังอาจไม่ประสบ ความสำเร็จก็ได้ โดยเนื่องมาจากข้อบกพร่องบางประการ อันได้แก่ ความริษยา ความพลั้งจิต ความเกรี้ยวกราด ความหุนหันพลันแล่น การขาดความใส่ใจอย่างจริงจัง (หรือขาดความรอบคอบ) ความเกียจคร้าน และความเหนื่อยหน่าย ฉะนั้น ท่านทั้งหลายพึงตั้งใจว่า “ขอข้อบกพร่องเหล่านี้อย่าพึงเกิดมีแก่เราเลย”

เพื่อประโยชน์นี้ จึงได้ให้เขียนจารึกนี้ขึ้นไว้ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ตุลาการนครได้พยายามโดยสม่ำเสมอทุกเวลา (ที่จะปฏิบัติการด้วยความมุ่งมั่นในใจ) ว่าจะมีให้เกิดมีการบีบบังคับ หรือการลงโทษทัณฑ์แก่ชาวเมือง โดยไร้เหตุอันควร” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 133-134, 136)

พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงมอบอำนาจสิทธิขาดในการจับกุมหรือการลงโทษให้แก่เจ้าหน้าที่รัชชูปะทั้งหลาย โดยทำงานปราศจากภยาคติ ให้มีแบบแผนเดียวกัน และญาติของผู้ต้องโทษสามารถขอร้องให้เจ้าหน้าที่รัชชูปะพิจารณาไต่สวน เป็นการทวนย้อนหลังได้ ดังที่ปรากฏในจารึกหลักศิลา 7 ฉบับ ฉบับที่ 4 ดังนี้

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพริตติ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้ตรัสไว้ดังนี้

ข้าฯ ได้แต่งตั้ง (เจ้าหน้าที่ชั้นสูงในตำแหน่ง) รัชชูปะ ขึ้นไว้ให้มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในหมู่ประชาชนจำนวนหลายแสนคน ข้าฯ ได้มอบอำนาจสิทธิขาดในการพิจารณา ตั้งข้อกล่าวหา หรือในการลงโทษ (ผู้กระทำความผิด) ให้แก่เจ้าหน้าที่รัชชูปะเหล่านั้น ข้อนี้เพราะเหตุว่าเจ้าหน้าที่รัชชูปะทั้งหลาย เมื่อมีความมั่นใจ และปราศจากความหวาดกลัว ก็จะพึงบริหารหน้าที่การทำงานให้เป็นไป พึงปฏิบัติกิจเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขของประชาชนในชนบท และกระทำการอนุเคราะห์แก่ประชาชนเหล่านั้น...

อนึ่ง สิ่งต่อไปนี้เป็นข้อที่พึงปรารถนา คือ ควรจะมีความสม่ำเสมอเป็นแบบแผนเดียวกันในการพิจารณาไต่สวนอรรถคดีในศาล และความสม่ำเสมอเป็นแบบเดียวกันในการตัดสินลงโทษ

อีกประการหนึ่ง ในเรื่องนี้ ข้าฯ ยังได้มีโองการไว้ต่อไปอีกว่า สำหรับคนที่ถูกจองจำคุมขังอยู่ และเมื่อได้รับการพิจารณาโทษ แล้วถูกตัดสินประหารชีวิต ข้าฯ อนุญาตสิทธิพิเศษให้เป็นเวลา 3 วัน ระหว่างระยะเวลานี้ บรรดาญาติของผู้ต้องโทษจักได้ขอร้องให้ (เจ้าหน้าที่รัชชูปะ) บางท่านพิจารณาไต่สวน (เป็นการทวนย้อนหลัง) เพื่อช่วยชีวิตนักโทษเหล่านั้น (คือ ทำการยื่นฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษประหาร) ถ้าแม้ไม่มีผู้มายื่นคำขอให้พิจารณาสอบสวนคดีใหม่อีก นักโทษเหล่านั้นก็จะ (ได้รับโอกาสให้) ทำการบริจาคตาน หรือรักษาอุโบสถ อันจะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขในโลกหน้า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 173-175)

พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงกำชับให้ธรรมมหาอำมาตย์ชวนชวายเป็นช่วยหาทางให้มีการแก้ไขผ่อนปรนคำพิพากษาของศาล ช่วยให้

บุคคลที่ถูกจองจำที่มีบุตร ที่ได้ทำคุณงามความดีไว้มากหรือมีอายุมากไม่ให้ความเดือดร้อนหรืออาจถึงขั้นมีการปลดปล่อยพ้นโทษ ไว้ในจารึกศิลา 14 ฉบับ ฉบับที่ 5 ดังนี้

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตย์ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ตรัสไว้ว่า:

ธรรมมหาอำมาตย์เหล่านั้น มีหน้าที่ชวนชวายเป็นเพื่อนช่วยหาทางให้มีการแก้ไขผ่อนปรนคำพิพากษาของศาล ช่วยให้มีชีวิตไม่เดือดร้อนและการปลดปล่อยพ้นโทษแก่บุคคลที่ถูกจองจำในกรณีที่ได้คำนึงเห็นเหตุผลว่า บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้มีบุตรผูกพันอยู่ เป็นผู้ที่ได้ทำคุณงามความดีมามาก หรือเป็นผู้มีอายุมาก” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 149)

2. บริการสาธารณะด้านการศึกษา

พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงจัดให้มีเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการสั่งสอนธรรม คอยดูแลแนะนำ ประชาชนในทางความประพฤติและการดำรงชีวิตอย่างทั่วถึง ดังปรากฏในจารึกหลักศิลา 7 ฉบับ ฉบับที่ 7 ว่า

“3. ในเรื่องนี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตย์ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้ตรัสไว้ดังนี้:

ข้าฯ ได้เกิดมีความคิดขึ้นว่า “ข้าฯ จักจัดให้มีการประกาศธรรม ข้าฯ จักจัดให้มีการอบรมสั่งสอนธรรม ประชาชนทั้งหลายครั้งใดสวดธรรมนี้แล้ว ก็จักพากันประพฤติปฏิบัติตามจกัยกระตบตนเองสูงขึ้น และจักมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นด้วยความเจริญทางธรรมอย่างมั่นคง”

เพื่อประโยชน์นี้ ข้าฯ จึงจัดให้มีการประกาศธรรม และสั่งให้มีการอบรมสั่งสอนธรรมขึ้นเป็นหลายแบบหลายอย่าง เพื่อให้ข้าราชการทั้งหลาย ที่ข้าฯ ได้แต่งตั้งไว้ดูแลประชาชน

จำนวนมาก จักได้ช่วยกันแนะนำสั่งสอนบ้าง ช่วยอธิบายขยายความให้แจ่มแจ้ง ออกไปบ้าง

แม้เจ้าหน้าที่รัชชุกะ ข้าฯ ก็ได้แต่งตั้งไว้ดูแลชีวิตหลายแสนชีวิตเจ้าหน้าที่รัชชุกะเหล่านั้นก็ได้รับคำสั่งจากข้าฯ ว่า “ท่านทั้งหลายจงอบรมสั่งสอนประชาชน ให้เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมอย่างนี้ ๆ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 180)

ดังนั้น เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชโปรดให้จารึกนโยบายลงในศิลาจารึกและให้คนที่เป็เจ้าหน้าที่บ้านเมือง นำเอาข้อความนั้น ๆ ไปบอกแจ้งชี้แจงอธิบายแก่ประชาชน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้วิเคราะห์ว่า “พระเจ้าอโศกใช้ศิลาจารึกเป็นเครื่องมือในการสั่งสอนประชาชนและบริหารราชการแผ่นดิน เพราะในสมัยนั้นไม่ได้ใช้กระดาษอย่างทุกวันนี้ ก็เลยใช้ศิลาให้เจ้าหน้าที่เขียนจารึกไว้ตามที่ต่าง ๆ เช่น โขดหิน เขา ภูเขา แล้วก็ให้มาอ่านไปบอกกัน ความริเริ่มนี้น่าจะเป็นเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งที่ช่วยให้ประชาชนสมัยนั้นมีการศึกษา” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 6-7)

3. บริการสาธารณะด้านสุขภาพอนามัย

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งเสริมให้รัฐจัดบริการสาธารณะด้านสุขภาพอนามัย เช่น บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ ที่พักคนเดินทาง ปลุกสวน สงวนป่า ทั้งไม้ผล ไม้ให้ร่มเงาและสมุนไพร ตั้งโอสถศาลา สถานพยาบาลสำหรับคนและสัตว์ เป็นการแก้ไขความเจ็บป่วยแก่ประชาชนและสัตว์ ดังที่ปรากฏในจารึกหลักศิลา 7 ฉบับ ฉบับที่ 7 และจารึกศิลา 14 ฉบับ ฉบับที่ 2 ตามลำดับ ว่า

“5. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพริตรศิผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้ตรัสไว้ดังนี้:

แม้ตามถนนหนทาง ข้าฯ ก็ได้ให้ปลูกต้นไม้ขึ้นไว้เพื่อจักได้เป็นร่มเงาให้แก่สัตว์และมนุษย์ทั้งหลาย ให้ปลูกสวนมะม่วง ให้ขุดบ่อน้ำไว้ทุกระยะกึ่งโศกสะ ให้สร้างที่พักคนเดินทางขึ้นไว้ และให้สร้างอ่างเก็บน้ำจำนวนมากมายขึ้นไว้ในที่ต่าง ๆ เพื่อการใช้สอยแห่งสัตว์และมนุษย์ทั้งหลาย” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 181)

“...พระเจ้าอยู่หัวปรียพริตรศิผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้โปรดให้จัดบริการในด้านเวชกรรมไว้ 2 ประการ คือ การรักษาโรคของมนุษย์ประการหนึ่ง การรักษาโรคของปศุสัตว์ประการหนึ่ง

เครื่องสมุนไพรที่เป็นยาสำหรับมนุษย์ และที่เป็นยาสำหรับสัตว์ไม่มี ณ สถานที่ใด ก็โปรดให้นำเข้ามา และให้ปลูกขึ้นไว้ ณ สถานที่นั้น

ในทำนองเดียวกัน ไม้รากและไม้ผล ไม่มี ณ สถานที่ใด ๆ ก็โปรดให้นำเข้ามาและให้ปลูกขึ้นไว้ ณ สถานที่นั้น ๆ

ตามถนนหนทางทั้งหลาย ก็โปรดให้ปลูกต้นไม้ และขุดบ่อน้ำขึ้นไว้เพื่อให้สัตว์และมนุษย์ทั้งหลายได้อาศัยใช้บริโภค” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 144)

กษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้โปรดให้สร้างอารยศาลาหรือสถานพยาบาลสำหรับประชาชน จำนวน 102 แห่ง ทั่วราชอาณาจักรของพระองค์ เพื่อบรรเทาทุกข์ของผู้ป่วย (อัญชนา จิตสุทธินาถ และคณะ, 2555, หน้า 2) พญาลิไทได้ทรงพยายามทำหลายสิ่งหลายอย่าง เช่น การปลูกป่ามะม่วง การปลูกต้นโพธิ์ ซึ่งตามจารึกหลักที่ 11 (จารึก

วัดเขากบ) ด้านที่ 2 มีความว่า ปลูกต้นโพธิ์เป็นจำนวนมากมาย มีการสร้างกุฎิศาลา มีบ่อน้ำ ฯลฯ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519, หน้า 174) ซึ่งมาจากต้นแบบความเป็นธรรมิกราชาของพระเจ้าอโศกมหาราช

4. บริการสาธารณะด้านการศาสนา

พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงจัดให้มีเจ้าหน้าที่ธรรมมหาอำมาตย์เกี่ยวกับกิจการด้านการศาสนา โดยคอยอำนวยความสะดวกแก่ผู้นับถือลัทธิศาสนาต่าง ๆ และหมั่นพบปะผู้แทนลัทธิศาสนาต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในจารึกหลักศิลา 7 ฉบับ ฉบับที่ 7 ดังนี้

“6. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพริตรศิผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้ตรัสไว้ดังนี้:

แม้ธรรมมหาอำมาตย์ทั้งหลาย ข้าฯ ก็ได้มอบหมายให้ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ มากมายหลายประการ อันจะเป็นไปเพื่อการอนุเคราะห์ทั้งแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ทั้งหลาย และธรรมมหาอำมาตย์เหล่านั้น ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับหมู่ชนผู้นับถือลัทธิศาสนาทั้งปวง

แลเพื่อประโยชน์แก่คณะสงฆ์ ข้าฯ ก็ได้มีคำสั่งว่า ให้มีเจ้าหน้าที่ธรรมมหาอำมาตย์ที่มีหน้าที่ (เกี่ยวกับผลประโยชน์ของคณะสงฆ์) แม้สำหรับพวกพราหมณ์และอาชีวกะทั้งหลาย ก็เช่นกัน ข้าฯ ก็ได้มีคำสั่งว่า ให้มีเจ้าหน้าที่ธรรมมหาอำมาตย์ซึ่งจักมีหน้าที่รับผิดชอบ (เกี่ยวกับผลประโยชน์ของพราหมณ์และอาชีวกะเหล่านั้น) สำหรับในหมู่ชนิครนถ์ทั้งหลายก็เช่นกัน ข้าฯ ก็ได้มีคำสั่งไว้ว่า ให้มี เจ้าหน้าที่ธรรมมหาอำมาตย์ซึ่งจักมีหน้าที่รับผิดชอบ (เพื่อผลประโยชน์ของนิครนถ์เหล่านั้น)

แม้สำหรับในหมู่ชนผู้นับถือลัทธิศาสนาต่าง ๆ ข้าฯ ก็ได้มีคำสั่งไว้ว่า ให้มีเจ้าหน้าที่ธรรมหาอำมาตย์เหล่านั้น ซึ่งจักมีหน้าที่รับผิดชอบ (เพื่อผลประโยชน์ของลัทธิศาสนาเหล่านั้นด้วย)” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 181, 182)

ดังที่ปรากฏในจารึกหลักศิลา 7 ฉบับ ฉบับที่ 6 ดังนี้

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพริตรฐี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้ตรัสไว้ดังนี้ :-

แม้ถึงลัทธิศาสนาทั้งหลายทั้งปวง ข้าฯ ก็ได้กระทำการเคารพนับถือทั่วกันหมด ด้วยวิธีการเคารพบูชาต่าง ๆ แบบต่าง ๆ ชนิด แต่ข้อที่ข้าฯ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ก็คือ การได้เข้าไปพบปะถึงกัน” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 178)

5. บริการสาธารณะด้านสวัสดิภาพสัตว์

พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงจัดให้มีการคุ้มครองสัตว์งดเว้นการเบียดเบียนสัตว์โดยเฉพาะให้เลิกการฆ่าสัตว์บูชายัญอย่างเด็ดขาด ดังปรากฏในจารึกศิลา 14 ฉบับ ฉบับที่ 1 ว่า

“ธรรมโองการนี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพริตรฐี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้โปรดให้จารึกไว้

ณ ถิ่นนี้ บุคคลไม่พึงฆ่าสัตว์มีชีวิตใด ๆ เพื่อการบูชายัญ...

แต่ก่อนนี้ ในโรงครัวหลวงของพระเจ้าอยู่หัวปรียพริตรฐีผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ สัตว์ได้ถูกฆ่าเพื่อทำเป็นอาหารวันละหลายแสนตัว ครั้นมาในบัดนี้ เมื่อธรรมโองการนี้อันพระองค์โปรดให้จารึกแล้ว สัตว์เพียง 3 ตัวเท่านั้นที่ถูกฆ่า คือ นกยูง 2 ตัว และเนื้อ 1 ตัว ถึงแม้เนื้อนั้นก็ได้ถูกฆ่า

เป็นประจำ ก็แลสัตว์ทั้ง 3 นี้ (ในกาลภายหลัง) ก็จักไม่ถูกฆ่าอีกเลย” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 143)

ดังปรากฏในจารึกศิลา 14 ฉบับ ฉบับที่ 4 ว่า

“กาลยาวนานล่วงแล้ว ตลอดเวลาหลายร้อยปี การฆ่าสัตว์เพื่อบูชายัญ การเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ... ได้พอกพูนขึ้น ถ้ายาวแต่มาบัดนี้ ด้วยการประพฤติปฏิบัติ จัดดำเนินการทางธรรม (ธรรมจรรยา) ของพระเจ้าอยู่หัวปรียพริตรฐีผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ เสียงกลองรบ (เกร์โฆษ) ได้กลายเป็นเสียงประกาศธรรม (ธรรมโฆษ) แลทั้งการแสดงแก่ประชาชน ซึ่งวิมานทรรศน์ หัสติทรรศน์ อัคนีขันธ์ และทิพยรูปอื่น ๆ ก็ได้มีขึ้นด้วย

- การไม่ฆ่าสัตว์เพื่อบูชายัญ
- การไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ...

ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนตลอดเวลาหลายร้อยปี ได้เจริญงอกงาม ขึ้นแล้วในบัดนี้ เพราะการสั่งสอนธรรมของพระเจ้าอยู่หัวปรียพริตรฐีผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 146)

ดังปรากฏในจารึกหลักศิลา 7 ฉบับ ฉบับที่ 5 ว่า

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพริตรฐี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้ตรัสไว้ดังนี้:-

ข้าฯ เมื่ออภิเษกแล้วได้ 26 พรรษา ได้ออกประกาศให้สัตว์ทั้งหลายต่อไปนี้เป็นสัตว์ปลอดภัยจากการถูกฆ่า กล่าวคือ นกแก้ว นกสาลิกา นกจากพราภ หงส์ นกน้ำนันทิมุข นกน้ำคราฐะ ค้างคาว มดแดงมะม่วง เต่าเล็ก ปลาไม่มีกระดูก ตัวเวหาเวยกะ ตัวคังคาปุกกะ ปลา

กระเบน เต่า และกบกระรอก กวางเร็ว วัวตอง สัตว์ที่อาศัยหากินในเรือน แรด นกพิราบขาว นกพิราบบ้าน และบรรดาสัตว์สี่เท้าทั้งปวงที่มีใช้สัตว์สำหรับปฏิภค (ใช้หนัง ใช้กระดูก ฯลฯ) และมีใช้สัตว์สำหรับบริภค

แม่แพะ แม่แกะ และแม่หมู ที่กำลังมีท้อง ก็ดี กำลังให้นมอยู่ก็ดี ย่อมเป็นสัตว์ที่ไม่พึงฆ่า และแม่ลูกอ่อนของสัตว์เหล่านั้นที่อายุยังไม่ถึง 6 เดือน ก็ไม่พึงถูกฆ่าเช่นกัน ไม่พึงกระทำการตอนไก่ ไม่พึงเผาเกลือที่มีสัตว์มีชีวิตอาศัยอยู่ ไม่พึงเผาป่าเพื่อการอันหาประโยชน์มิได้หรือเพื่อการทำลายสัตว์ ไม่พึงเลี้ยงชีวิตด้วยชีวิต

ไม่พึงฆ่าและขายปลา ในวันเพ็ญที่ครบ จาตุรมาสทั้ง 3 และในวันเพ็ญแห่งเดือนติษษะ คราวละ 3 วัน คือ ในวันขึ้น 14 ค่ำ ขึ้น 15 ค่ำ แรม 1 ค่ำ และทุกวันอุโบสถ เป็นการเสมอไป

อนึ่ง ในวันดังกล่าวมานี้ ไม่พึงฆ่าแม่เหล่า สัตว์ชนิดอื่น ๆ ในป่าข้างและในเขตสงวนปลาของ ชาวประมง

ในดิลีที่ 8 แห่งปักษ์ (ขึ้นหรือแรม 8 ค่ำ) ก็ดี ในดิลีที่ 14 และ 15 ก็ดีในวันติษษะ และวันปุนพสุก็ดี ในวันเพ็ญครบจาตุรมาสทั้ง 3 ก็ดี และในวันมงคลทั้งปวง ไม่พึงทำการตอนวัว แม้งถึง แกะ แพะ หมู และเหล่าสัตว์อื่น ๆ ที่เคยตอนกันอยู่ ก็ไม่พึงทำการตอน (ในวันเช่นนั้น) ไม่พึงทำการ ประทับตราม้าและโค ในวันติษษะ และวันปุนพสุ ในวันเพ็ญครบจาตุรมาส และตลอดทุกวันใน ปักษ์แห่งวันเพ็ญครบจาตุรมาสนั้น” (พระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2552, หน้า 176-177)

6. บริการสาธารณะด้านการส่งเสริม คุณภาพชีวิต

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงให้ระงับการ

สนุกสนานบันเทิงแบบมัวเมา มัวสุมรื่นเริง หันมา ใฝ่ในกิจกรรมทางการปฏิบัติธรรมและเจริญ ปัญญา เริ่มแต่พระมหากษัตริย์เอง เลิกเสด็จ เทียวหาความสำราญโดยการล่าสัตว์ เป็นต้น เปลี่ยนมาเป็นธรรมยาตรา เสด็จไปนมัสการ ปูชนียสถาน เยี่ยมเยียนชาวชนบท และแนะนำ ประชาชนให้ปฏิบัติธรรมแทนการประกอบพิธี มงคลต่าง ๆ เช่น การปฏิบัติชอบต่อคนรับใช้และ คนงาน การแสดงความเคารพนับถือต่อครูอาจารย์ การถวายทานแก่สมณพราหมณ์ ฯลฯ ดังปรากฏ ในจารึกศิลา 14 ฉบับ ฉบับที่ 1 ว่า

“ธรรมโองการนี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปริยทรรสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้โปรด ให้จารึกไว้

ณ ถิ่นนี้... ไม่พึงจัดงานชุมนุมเพื่อการ มัวสุมรื่นเริงใด ๆ เพราะว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปริยทรรสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ทรงมองเห็น โทษเป็นอันมากในการชุมนุมเช่นนั้น

ก็แลการชุมนุมบางอย่างที่สมเด็จพระเจ้า อยู่หัวปริยทรรสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ทรง เห็นชอบว่าเป็นสิ่งที่ดี ย่อมมีอยู่อีกส่วนหนึ่ง” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2552, หน้า 143)

ดังปรากฏในจารึกศิลา ฉบับที่ 8 ดังนี้

“ตลอดกาลยาวนานที่ล่วงไปแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งหลายได้เสด็จไปในการวิหาร ยาตรา (การท่องเที่ยวหาความสำราญ) ในการ วิหารยาดรานั้น ๆ ได้มีการล่าสัตว์และการแสวงหา ความสนุกสนานอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันนั้น

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปริยทรรสีผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ เมื่ออภิเษกแล้วได้ 10 พรรษา ได้เสด็จไปสู่สัมโพธิ (พุทธคยาสถานที่ตรัสรู้ของ

พระพุทธเจ้า) จากเหตุการณ์ครั้งนั้น จึงเกิดมี
ธรรมยาตรา (การท่องเที่ยวโดยทางธรรม) นี้ขึ้น

ในการธรรมยัตรา นั้น ย่อมมีกิจ
ดังต่อไปนี้ คือ การเยี่ยมเยียนสมณพราหมณ์
และการถวายทานแด่ท่านเหล่านั้น การเยี่ยมเยียน
ท่านผู้เฒ่าผู้สูงอายุ และการพระราชทานเงินทอง
เพื่อ (ช่วยเหลือ) ท่านเหล่านั้น การเยี่ยมเยียน
ราษฎรในชนบท การสั่งสอนธรรมและซักถาม
ปัญหาธรรมแก่กัน ความพึงพอใจอันเกิดจาก
การกระทำเช่นนั้น ย่อมมีเป็นอันมาก นับเป็น
โชคลาภของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตย์
อีกอย่างหนึ่งทีเดียว” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.
ปยุตฺโต), 2552, หน้า 153)

ดังปรากฏในจารึกศิลา ฉบับที่ 9 ดังนี้

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตย์ผู้เป็น
ที่รักแห่งทวยเทพ ตรัสไว้ว่า

ประชาชนทั้งหลายย่อมประกอบพิธี
มงคลต่าง ๆ เป็นอันมาก ในคราวเจ็บป่วย ในคราว
แต่งงานบุตร (อวาทะ) ในคราวแต่งงานธิดา
(วิวาทะ) ในคราวคลอดบุตร และในคราวออก
เดินทางไกล ในโอกาสเหล่านั้น และโอกาสอื่น ๆ
ที่คล้ายกันนี้ ประชาชนทั้งหลายพากันประกอบพิธี
มงคลต่าง ๆ มากมาย ก็ในโอกาสเช่นนั้น แม่บ้าน
และมารดาทั้งหลาย ย่อมประกอบพิธีกรรม
มากมายหลายอย่างอันเป็นเรื่องหยาบหยาบไร้สาระ
และไม่ประกอบด้วยประโยชน์

อย่างไรก็ตาม อันพิธีกรรมย่อมเป็นสิ่ง
ที่ควรประกอบโดยแท้ แต่ว่าพิธีมงคลอย่างนี้
มีผลน้อย

โดยนัยตรงข้าม ยังมีพิธีกรรมที่เรียกว่า
“ธรรมมงคล” ซึ่งเป็นพิธีกรรมมีผลมาก ในพิธี
ธรรมมงคลนั้น ย่อมมีกิจต่อไปนี้ คือ

- การปฏิบัติชอบต่อคนรับใช้และคนงาน

- การแสดงความเคารพนับถือต่อครู

อาจารย์

- การสำรวมตนต่อสัตว์ทั้งหลาย

- การถวายทานแก่สมณพราหมณ์

การกระทำเหล่านี้และการกระทำอื่น ๆ
ที่คล้ายกันเช่นนั้นนั้นแล ได้ชื่อว่าธรรมมงคล”
(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552,
หน้า 182)

สรุปได้ว่า รัฐจะต้องจัดบริการสาธารณะ
เพื่อให้ประชาชนในรัฐ ไม่โง่ ไม่มั่วสุมรื่นเริง
ไม่เจ็บกายและไม่เจ็บใจเนื่องจากถูกเอารัด
เอาเปรียบจากบุคคลอื่น และอำนวยความสะดวก
แก่ผู้นับถือลัทธิศาสนาต่าง ๆ เป็นการพัฒนา
คุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนและจัดให้มีการ
คุ้มครองป้องกันสัตว์

บทบาทของรัฐกับงานระดับทฤษฎีธัมมิกัตถะ

งานระดับทฤษฎีธัมมิกัตถะคือประโยชน์
ในปัจจุบันหรือประโยชน์ด้านนอกทางรูปธรรม
ได้แก่ ทรัพย์สินเงินทอง ยศ เกียรติไมตรี ความ
มีฐานะในสังคม คู่ครอง ครอบครัว การดูแลรักษา
สุขภาพอนามัย การอยู่ร่วมอย่างเกื้อกูลกัน
ในครอบครัว ในชุมชน ในสังคม โดยเอาใจใส่
ดูแลคนที่เกี่ยวข้อง ประพฤติปฏิบัติดี ทำหน้าที่
ต่อกัน ทำประโยชน์แก่กัน การรู้จักให้เผื่อแผ่
แบ่งปัน โดยไม่มัวหวงแหนทรัพย์สมบัติ แต่นำ
ออกมาใช้ทำประโยชน์ในการบำรุงเลี้ยงช่วยเหลือ
กันตามวิธีปฏิบัติข้างต้น เป็นหน้าที่ที่พึงปฏิบัติ
ต่อกัน ระหว่างมารดาบิดา-บุตรธิดา อาจารย์-
ศิษย์ สามเณร-ภรรยา มิตร-มิตร นายงาน-คนงาน
พระสงฆ์-ชาวบ้าน ดังที่พระเจ้าอโศกมหาราช

โปรดให้จารึกไว้ในจารึกหลักศิลา 7 ฉบับ ฉบับที่ 7 ว่า

“8. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตย์ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้ตรัสไว้ดังนี้:-

กรรมใด ๆ ก็ตาม ที่ข้า ๆ ได้กระทำแล้ว ประชาชนทั้งหลายก็ได้พากันประพฤติปฏิบัติกรรมดีนั้น ๆ ตามอย่างแล้ว และยังคงดำเนินตามกรรมดีนั้น ๆ อยู่ต่อไป ด้วยการกระทำเช่นนั้น ประชาชนทั้งหลายก็ได้มีความเจริญงอกงามขึ้นแล้ว และยังคงเจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกด้วย:

- การเชื่อฟังมารดาบิดา
- การเชื่อฟังครูทั้งหลาย
- การปฏิบัติชอบต่อท่านผู้เฒ่าชรา
- การปฏิบัติชอบต่อพราหมณ์และสมณะ
- (การปฏิบัติชอบ) ต่อคนยากจน และ

คนตกทุกข์

- ตลอดถึงคนรับใช้และคนงานทั้งหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 184)

งานระดับนี้เป็นบทบาทของรัฐหรืออาณาจักรพึงกระทำ เพื่อทำให้คนทั่วไปอยู่กันดี มีสุขเรียบร้อย ไม่เบียดเบียนกัน เป็นจุดหมายพื้นฐานของชีวิตและสังคมในชาตินี้ เป็นการรักษาคุ่มครองป้องกันแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ซึ่ง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้สรุปไว้ว่า “ทฤษฎีนี้มีกัตตะคือมาตรวัดนักปกครอง”

ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของรัฐกับ พุทธจักร

บทบาทของรัฐที่มีพระเจ้าอโศกมหาราช ในฐานะเป็นประมุขของรัฐเป็นตัวแทนที่มีความ

สัมพันธ์กับพุทธจักร มีทั้งในส่วนการอุปถัมภ์ในด้านต่าง ๆ การชำระเสียชื่อนามแห่งพระพุทธศาสนา และการสวดสวดดูแลความประพฤติของภิกษุและภิกษุณี เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายอันจะเป็นผลเสียหายต่อพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎกและจารีกอโศก

ในสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของรัฐกับพุทธจักร ไว้ดังนี้ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2554, หน้า 75-105)

- ทรงถวายนิยตภัตแก่ภิกษุ
- ทรงสร้างวัดและพระเจดีย์
- ทรงเป็นศาสนทายาท
- ทรงตั้งมูลนิธิตถาวรสงฆ์
- ทรงชำระเสียชื่อนามแห่งพระพุทธ

ศาสนา

- ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ในการทำสังคายนาครั้งที่ 3

- ทรงอุปถัมภ์การส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในแคว้นและประเทศต่าง ๆ รวมทั้งหมดมี 9 สาย คือ

1. พระมัชฌันติกเถระ ไปแคว้นแคชเมียร์ และคันธาระอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ซึ่งได้แก่แคว้นแคชเมียร์ในปัจจุบันนี้

2. พระมหาเทวเถระ ไปทิศสมณทลอยู่ทางทิศใต้ของแม่น้ำ โคธาวารี ซึ่งได้แก่แคว้นไมซอร์ในปัจจุบัน (อยู่ทางทิศใต้ของอินเดียติดกับแคว้นมัทราส)

3. พระรักขิตตเถระ ไปวนวาสีประเทศอยู่ในเขตกะณะระ แคว้นบอมเบย์

4. พระโยนกธัมมรักขิตตเถระไปอุปฐิตชนบท อยู่ริมฝั่งทะเลอาระเบียน ทางทิศเหนือของบอมเบย์

5. พระมหาธัมมรักขิตตเถระ ไปมหาวิญญูประเทศ ได้แก่ อันธประเทศทุกวันนี้

6. พระมหาธัมมรักขิตตเถระ ไปโยนกประเทศ ได้แก่ เขตแดนบากเตรียน ในเปอร์เซีย

7. พระมัทธมเถระ ไปหิมวันตประเทศ ได้แก่ เนปาล ซึ่งอยู่ตอนเหนือของอินเดีย

8. พระโสณเถระ และ พระอุตตรเถระ ไปสุวรรณภูมิ ได้แก่ ไทย พม่า และมอญ

9. พระมหินทเถระและ ไปประเทศลังกา (พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), 2534, หน้า 231-232)

ในจารึกหลักศิลา 7 ฉบับ ฉบับที่ 7 พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงจัดให้มีเจ้าหน้าที่ธรรมมหาอำมาตย์คอยอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับกิจการด้านพระพุทธศาสนา ดังนี้

“6. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตย์ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้ตรัสไว้ดังนี้:

แลเพื่อประโยชน์แก่คณะสงฆ์ ข้าฯ ก็ได้มีคำสั่งว่า ให้มีเจ้าหน้าที่ธรรมมหาอำมาตย์ที่มีหน้าที่ (เกี่ยวกับผลประโยชน์ของคณะสงฆ์) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 154)

ในจารึกหลักศิลาเบ็ดเตล็ด ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระที่ก่อปัญหา (อัญเดียรถียปโลมบวชเข้ามา) ได้ถูกบังคับให้สึกออกไป ทำให้พระศาสนาบริสุทธิ์ สงฆ์สามัคคิกันทำอุโบสถ แม้สงฆ์จะสามัคคิกันได้แล้ว มาตรการที่จะรักษาความสามัคคิกันให้หนักแน่นมั่นคงพร้อมทั้งป้องกันปัญหาอันอาจจะมีขึ้นอีก ก็ยัง

ดำเนินต่อไป โดยให้มหาอำมาตย์ดูแลรับผิดชอบดังนี้

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตย์ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้มีพระบรมราชโองการให้ประกาศแก่มหาอำมาตย์ทั้งหลาย ณ พระนครปาฏลีบุตร และ ณ นครอื่นๆ ว่า

สงฆ์ (อันข้าฯ) ได้ทำให้สามัคคีเป็นอันเดียวกันแล้ว บุคคลใด ๆ จะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ไม่อาจทำลายสงฆ์ได้

ก็แล หากบุคคลผู้ใด จะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม จักทำสงฆ์ให้แตกกัน บุคคลผู้นั้นจักต้องถูกบังคับให้นุ่งห่มผ้าขาว และไปอยู่ ณ สถานที่อันมิใช่วัด

พึงแจ้งสาส์นพระบรมราชโองการนี้ให้ทราบทั่วกัน ทั้งในภิกษุสงฆ์และในภิกษุณีสงฆ์ด้วยประการฉะนี้

พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพได้ตรัสไว้ดังนี้:-

ก็ประกาศพระบรมราชโองการเช่นนี้ท่านทั้งหลายพึงนำไปติดไว้ ณ ทางสัญจรภายในเขตใกล้เคียงของท่านทั้งหลายฉบับหนึ่ง และจงเก็บรักษาประกาศพระบรมราชโองการอันเดียวกันนี้ แล ไว้ในเขตใกล้เคียงของอุบาสกทั้งหลายอีกฉบับหนึ่ง

ทุก ๆ วันอุโบสถ บรรดาอุบาสกเหล่านั้นพึงทำตนให้มีความรู้ความเข้าใจแนบแน่นในประกาศพระบรมราชโองการ นี้และทุก ๆ วันอุโบสถ มหาอำมาตย์ทุก ๆ คนพึงไปร่วมในการรักษาอุโบสถด้วยเป็นประจำ เพื่อจักได้เกิดความคุ้นเคย แนบสนิท และรู้เข้าใจทั่วถึง ซึ่งประกาศพระบรมราชโองการ นั้นแล

ทั่วทุกหนทุกแห่งที่อำนาจบริหารราชการ

ของท่านทั้งหลายแผ่ไปถึง ท่านทั้งหลายพึงขับไล่ (บุคคลผู้ทำลายสงฆ์) ออกไปเสีย และในทำนองเดียวกันนั้น ท่านทั้งหลายพึงขับไล่ (บุคคลที่ทำลายสงฆ์) ในเมืองด่าน และในท้องถิ่นทั้งหลาย ออกไปเสีย โดยให้เป็นไปตามข้อความในประกาศนี้” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 129-130)

บทบาทของพระเจ้าอโศกมหาราชในฐานะเป็นผู้ปกครองแห่งรัฐ ประกอบไปด้วย บทบาทด้านการอุปถัมภ์ด้านการถวายปัจจัย 4 การทำสังคายนาและการส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนา บทบาทด้านเป็นต้นแบบแก่พหุชน ในภายหลัง บทบาทด้านการคุ้มครองป้องกันภัย โดยการชำระเสี้ยนหนามแห่งพระพุทธศาสนา และบทบาทด้านการส่งมหาอำมาตย์ให้ไปสอดส่องดูแลเพื่อไม่ให้มีใครไปทำลายสงฆ์ได้

บทบาทของรัฐกับการส่งเสริมเสรีภาพในการนับถือศาสนา

เนื่องจากเรื่องเสรีภาพในการนับถือศาสนา มีบทบาทสำคัญทางสังคม การจัดระเบียบความสงบเรียบร้อยของประชาชนและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่รัฐจะช่วยให้เกิดความเข้าใจกันระหว่างศาสนา หากไม่ได้รับความใส่ใจจากภาครัฐแล้ว ปัญหาดังกล่าวอาจจะทำให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่างศาสนาได้

ในสังคมชมพูทวีปแต่ยุคโบราณมาถึงพระเจ้าอโศกมหาราช มีประเพณีทางปัญญาที่จะรับฟัง คำสอนของลัทธิศาสนาต่าง ๆ ได้อย่างเสรี พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งเสริมเสรีภาพในการนับถือศาสนา และความสามัคคีปรองดองเอื้อเฟื้อกันระหว่างชนต่างลัทธิศาสนา และ

ยินดีรับฟังธรรมของกันและกัน ดังปรากฏในจารึกศิลา 14 ฉบับ ฉบับที่ 12 ดังนี้

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพริตติ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ย่อมทรงยกย่องนับถือศาสนิกชนแห่งลัทธิศาสนาทั้งปวง ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ ด้วยการพระราชทานสิ่งของ และการแสดงความยกย่องนับถืออย่างอื่น ๆ แต่พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ย่อมไม่ทรงพิจารณาเห็นทานหรือการบูชาอันใด ที่จะเทียบได้กับสิ่งนี้เลย สิ่งนี้คืออะไร? สิ่งนั้นก็คือ การที่จะพึงมีความเจริญงอกงามแห่งสารธรรมในลัทธิศาสนาทั้งปวง

ก็ความเจริญงอกงามแห่งสารธรรมนี้มีอยู่มากมายหลายประการ แต่ส่วนที่เป็นรากฐานแห่งความเจริญงอกงามนั้น ได้แก่ สิ่งนี้คือ การสำรวมระวังวาจา (วชิคุปตี) ระวังอย่างไร ? คือไม่เพียงมีการยกย่องลัทธิศาสนาของตน และการตำหนิลัทธิศาสนาของผู้อื่น ในเมื่อมิใช่โอกาสอันควร หรือแม้เมื่อถึงโอกาสอันสมควรอย่างใดอย่างหนึ่ง (การยกย่องลัทธิศาสนาของตน และการตำหนิลัทธิศาสนาของผู้อื่น) นั้น ก็พึงมีแต่เพียงเล็กน้อย เพราะว่าลัทธิศาสนาอื่นทั้งหลายก็ย่อมเป็นสิ่งควรแก่การเคารพบูชาในแง่ใดแง่หนึ่ง

...ด้วยเหตุฉะนั้น การสังสรรค์ปรองดองกันนั้นแล เป็นสิ่งดีงามแท้ จะทำอย่างไร ? คือ จะต้องรับฟังและยินดีรับฟังธรรมของกันและกัน

จริงดังนั้น พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ทรงมีความปรารถนาว่า เหล่าศาสนิกชนในลัทธิศาสนาทั้งปวง พึงเป็นผู้มีความรอบรู้ และเป็นผู้ยึดมั่นในกรรมดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552, หน้า 158-159)

สรุปได้ว่า พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งเสริมเสรีภาพในการนับถือศาสนา และความ

สามัคคีปรองดอง เอื้อเฟื้อนบถกันระหว่างชนต่างลัทธิศาสนา ตลอดจนมีขันติธรรมทางศาสนา คือการมีความอดทนต่อความแตกต่างทางศาสนา การเคารพ และการให้เกียรติต่อหลักการ สัญลักษณ์ และความเชื่อของชนต่างลัทธิศาสนาอื่น ๆ เพื่อจะทำให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีความผาสุก

ระบบราชการ : การปฏิบัติหน้าที่ราชการ 2 ส่วน

ระบบราชการเป็นกลไกที่สำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน ทำหน้าที่แปรนโยบายของฝ่ายการปกครองให้เกิดผลในทางปฏิบัติ รวมทั้งรักษากฎระเบียบ กติกาต่าง ๆ

ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ราชการมีความรับผิดชอบอยู่ 2 ประการ คือ

1) จะต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง (Self Responsibility) ในอันที่จะต้องศึกษา ขวนขวายและฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ก้าวหน้าอยู่เสมอ

2) จะต้องมีความรับผิดชอบต่อสถาบัน (Institutional Responsibility) ในอันที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในส่วนราชการที่สังกัดอยู่และราชการในส่วนรวมให้ก้าวหน้า อำนวยประโยชน์แก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ (สุชีพ ปุญญานุภาพ เรียบเรียง ชุบ กาญจนประกร เขียนเชิงอรรถ, 2514, หน้า 21)

จารึกหลักศิลา ฉบับที่ 1 ใน 7 ฉบับ ได้กล่าวถึงระบบวิธีในการปฏิบัติราชการ กล่าวคือ

- การปกครองโดยธรรม
- การวางระเบียบข้อบังคับ (หรือบัญญัติกฎหมาย) ให้เป็นไปโดยธรรม

- การอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน
โดยธรรม

- การช่วยปกป้องคุ้มครองโดยธรรม โดยคำว่า “ธรรม” ได้แก่สิ่งต่อไปนี้คือ
- การมีความเสียหายน้อย (อัปาทินะวะ?)
- การมีความดีมาก (พหุภักยาณะ)
- ความเมตตากรุณา (ทยา)
- การแผ่แผ่แบ่งปัน (ทาน)
- ความสัตย์ (สัจจะ)
- ความสะอาด (โสไยยะ) (พระพรหม

คุณากรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2552, หน้า 170-171)

พระเจ้าอโศกมหาราชได้วางระบบข้าราชการควบคุมกันเป็นชั้น ๆ ข้าราชการนอกจากปฏิบัติหน้าที่ราชการอย่างอื่น ๆ ในส่วนงานตนเองแล้ว ยังต้องปฏิบัติหน้าที่ราชการในส่วนรวมคือการสั่งสอนธรรมพร้อมกันไปด้วย ดังปรากฏในจารึกศิลา 14 ฉบับ ฉบับที่ 3 ว่า

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียทรรสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้ตรัสไว้ดังนี้:-

ข้าฯ เมื่ออภิเษกแล้วได้ 12 ปี ได้สั่งประกาศความขื่อนี้ไว้ว่า ทุกหนทุกแห่งในแว่นแคว้นของข้าฯ เจ้าหน้าที่ยุคตะ เจ้าหน้าที่รัชชุกะ และเจ้าหน้าที่ปราเทคิกะ จงออกเดินทาง (ตรวจตรา) ทุก ๆ 5 ปี เพื่อประโยชน์อันนี้ คือเพื่อการสั่งสอนธรรมนี้ พร้อมไปกับการปฏิบัติหน้าที่ราชการอย่างอื่น” (พระพรหมคุณากรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2552, หน้า 145)

ดังปรากฏในจารึกหลักศิลา 7 ฉบับ ฉบับที่ 7 ดังนี้

“3. ในเรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียทรรสีผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้ตรัสไว้ดังนี้:

ข้าฯ ได้เกิดมีความคิดขึ้นว่า “ข้าฯ จักจัด

ให้มีการประกาศธรรม ข้าฯ จักจัดให้มีการอบรม
สั่งสอนธรรมประชาชนทั้งหลาย ครั้นได้สัปดาห์ธรรม
นี้แล้ว ก็จักพากันประพฤติปฏิบัติตาม จักยกระดับ
ตนเองสูงขึ้น และจักมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นด้วย
ความเจริญทางธรรมอย่างมั่นคง

เพื่อประโยชน์นี้ ข้าฯ จึงจัดให้มีการ
ประกาศธรรม และสั่งให้มีการอบรมสั่งสอนธรรม
ขึ้นเป็น หลายแบบหลายอย่าง เพื่อให้ข้าราชการ
ทั้งหลาย ที่ข้าฯ ได้แต่งตั้งไว้ดูแลประชาชนจำนวน
มาก จักได้ช่วยกันแนะนำสั่งสอนบ้าง ช่วยอธิบาย
ขยายความให้แจ่มแจ้ง ออกไปบ้าง

แม้เจ้าหน้าที่รัชชุกะข้าฯ ก็ได้แต่งตั้ง
ไว้ดูแลชีวิตหลายแสนชีวิต เจ้าหน้าที่รัชชุกะ
เหล่านั้นก็ได้รับคำสั่งจากข้าฯ ว่า “ท่านทั้งหลาย
จงอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นผู้ประกอบด้วย
ธรรมอย่างนี้ ๆ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.
ปยุตฺโต), 2552, หน้า 180)

สรุปได้ว่า ข้าราชการในฐานะเป็นบุคคล
ของรัฐทำหน้าที่แปรนโยบายของฝ่ายการปกครอง
ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ จะต้องศึกษาชนชววย
และฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับ
มอบหมายในส่วนราชการที่สังกัดอยู่และราชการ
ในส่วนรวมคือการสั่งสอนธรรมพร้อมกันไปด้วย
เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนโดยธรรม

สรุป

จากการศึกษามนุษย์กับการบริหาร
ราชการแผ่นดินในจารึกอโศก พบว่า รัฐจะต้อง

จัดบริการสาธารณะเพื่อให้ประชาชนในรัฐ ไม่
ไม่มัวสุมรื่นเริง ไม่เจ็บกายและไม่เจ็บใจเนื่องจาก
ถูกเอารัดเอาเปรียบจากบุคคลอื่น และอำนวยความสะดวกแก่ผู้นับถือลัทธิศาสนาต่าง ๆ เป็น
จุดหมายพื้นฐานของชีวิตและสังคมในชาตินี้
เป็นการรักษาคู่ครองป้องกันแก่ประชาชน
ทุกหมู่เหล่าและสัตว์ต่าง ๆ เป็นการพัฒนาคุณภาพ
ชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนและสัตว์

รัฐจะต้องส่งเสริมเสรีภาพในการนับถือ
ศาสนา และความสามัคคีปรองดอง เอื้อเพื่อ
นับถือกัน ระหว่างชนต่างลัทธิศาสนา ตลอดจน
มีขันติธรรมทางศาสนาคือการมีความอดทนต่อ
ความแตกต่างทางศาสนา การเคารพ และการ
ให้เกียรติต่อหลักการ สัญลักษณ์ และความเชื่อ
ของชนต่างลัทธิศาสนาอื่น ๆ เพื่อจะทำให้สามารถ
ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รัฐจะต้องมี
บทบาทด้านการอุปถัมภ์ด้านการถวายปัจจัย 4
การทำสังคายนาและการส่งสมณทูตไปประกาศ
พระพุทธศาสนา บทบาทด้านเป็นต้นแบบแก่พหุชน
ในภายหลัง บทบาทด้านการคุ้มครองป้องกันภัย
โดยการชำระเสี้ยนหนามแห่งพระพุทธศาสนาและ
บทบาทด้านการส่งมหาอำมาตย์ให้ไปสอดส่อง
ดูแลเพื่อไม่ให้มีใครไปทำลายสงฆ์ได้

ข้าราชการในสมัยของพระเจ้าอโศก
มหาราชจะต้องปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
ในส่วนราชการที่สังกัดอยู่และราชการในส่วนรวม
คือการสั่งสอนธรรมพร้อมกันไปด้วยเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนโดยธรรม

บรรณานุกรม

1) หนังสือ

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ความคิดทางการเมือง
การปกครองไทยโบราณ**. กรุงเทพฯ :
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2519.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรม
พุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-
เพิ่มเติม ช่วงที่ 1)**. พิมพ์ครั้งที่ 12.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, 2551.

_____. **จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสัณห์)
รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย**. พิมพ์
ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์,
2552.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สรรค์คำ).
ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย.
กรุงเทพ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, 2534.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **ปฐมสมันตปาสาทิกา
แปล เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ
: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2554.
สุชีพ ปุญญานุภาพ เรียบเรียง ชูบ กาญจนประกร
เขียนเชิงอรรถ. **ลุ่มน้ำนัมมทา**. พิมพ์เป็น
อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ คุณแม่เย็น
หุระนันท์. พระนคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น
กรมการปกครอง, 2514.

อัญชนา จิตสุทธินุญาน และคณะ. **การศึกษาวิจัย
จารึกกลุ่มปราสาทตาเมือน**. กรุงเทพฯ
: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะ
โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555.

2) เว็บไซต์

[https://th.wikipedia.org/wiki/พระเจ้า
อโศกมหาราช](https://th.wikipedia.org/wiki/พระเจ้าอโศกมหาราช) (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 7
ธันวาคม 2560)